

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

”A Mother Schooled in Misery”
- Mary Wollstonecraft och Moderskapet

Ivar Morgan

Termin: HT 2015

Kurs: IL1510 Idéhistorisk uppsatskurs, 30 hp

Nivå: Kandidatnivå

Handledare: My Klockar Linder

Abstract

Title: "A Mother Schooled in Misery" – Mary Wollstonecraft and the Motherhood

Author: Ivar Morgan

Year: 2015

Level: Bachelor degree

Department: Departement of Literature, History of Ideas, and Religion

Supervisor: My Klockar Linder

Summery: This essay deals with the enlightenment philosopher Mary Wollstonecrafts views on motherhood. By reading some of Wollstonecrafts works and a collection of her private letters adressed to her lover Gilbert Imlay an interesting picture of her views regarding maternity emerges. The key aspects when it comes to understand her views in these matters, as this essay shows, comes down to a few notions. Reason is one of them but also duty and tenderness. The study shows that the first two of these notions are widley discussed in relation to maternal matters in her books while the last one, tenderness, is more central in her private letters. The essay also works from the hypothesis that the mother plays an important part when it comes to Wollstonecrafts ideas regarding womens liberation. For Wollstonecraft women will be liberated through education and this study shows the importance of the mother in this regard. This essey also shows that according to Wollstonecraft humans are formed by the social enviroment they are brought up in and the parents becomes the role models. It is therefore crucial to educate good or otherwise the human race will be kept in darkness and lack reason.

Key words: Mary Wollstonecraft, Motherhood, Maternity, Enlightenment, Gilbert Imlay, Family, History of ideas

Innehållsförteckning:

Inledning	3
Syfte och frågeställningar	4
Material	5
Tillvägagångssätt och avgränsningar	7
Tidigare forskning	7
Disposition	9
Analys	9
Människans formning	9
Modersrollen - Vad utmärker en dålig respektive god moder?	11
Wollstonecraft och Imlay, moderskapet i praktiken	19
Sammanfattning, slutsatser och vidare diskussion	25
Källhänvisning	28
Källmaterial	28
Sekundärlitteratur	28
E-böcker	29

Inledning:

Få tänkare har på samma sätt som Mary Wollstonecraft (1759-1797) varit grundläggande för vår samtids jämställdhetsdebatt. Hon var i mångt och mycket en anomali i sin egen tid och fick efter sin död ett skandalomsusat rykte. Det har funnits, och finns, många synpunkter på hennes filosofiska och i viss mån antropologiska tänkande, men det är min uppfattning att ingen som någonsin haft det minsta intresse för hennes idéer lämnas oberörd av hennes texter. Det är svårt att inte fascineras av de svindlande naturbeskrivningar av den skandinaviska naturen, vilket bland många andra hennes dotter, Mary Shelley (1797-1851), och andra romantiker kom att göra.¹ Eller för den delen att inte imponeras av de, för sin tid radikala, och om man tillåter sig en anakronism, feministiska reflektioner vilka syns i hennes mer renodlade politiska verk. Dessa kom att senare göra henne till en ständigt återropad symbol för den amerikanska kvinnorörelsen.²

Intresset för Wollstonecraft har under de senaste decennierna ökat och till följd har en mängd forskning om hennes filosofiska gärning och liv gjorts. Bara fem veckor efter hennes död skrev hennes make William Godwin (1756-1836) en biografi som fick till följd att hennes rykte skandaliserades under hela 1800 och första delen av 1900talet. Anledningen till detta var att han där frispråkigt beskrev den relation hon ett tag under början av 1790talet haft med amerikanen Gilbert Imlay (1754-1828) som resulterade i den utomäktenskapliga dottern Fanny Imlay (1794-1816).³

Med allt detta i åtanke, och särskilt de starka yttranden om kvinnlig frigörelse man kan läsa i hennes böcker, har jag valt att i denna uppsats studera Wollstonecrafts syn på moderskap. Hon levde i en tid där kvinnan i mångt och mycket definierades som mor och maka, vilket gör ämnet relevant när man skärskådar hennes samhällskritik. Vidare är det just i egenskap av mor respektive älskarinna, om man ställer saken på sin spets, som hennes dåliga rykte för eftervärlden förvärvades. Man kan säga att Wollstonecraft var en av de första som öppet satte sig i opposition mot många manliga upplysningsfilosofers kvinnosyn, vilket gör henne intressant då studier av hennes verk både speglar hennes nya radikala tankar och den rådande tankestrukturen vilken då hade hegemoni.⁴

---

1 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, *Alla Tiders Kvinna. Mary Wollstonecraft (1759-1797)*, (Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1997), sid. 312.

2 Elisabeth Mansén, "Feminismens klassiker: Mary Wollstonecraft och John Stuart Mill", *Från Sapfo till Cyborg. Idéer om Kön och Sexualitet i Historien*, Lena Lennerhed (Red.), (Hedmora: Gidlunds, 2006), sid. 94.

3 Mary Shelley & Mary Wollstonecraft, *Mary and Maria /Matilda*, (London: Penguin Classics, 2004), sid. xiv.

4 Dorinda Outram, *The Enlightenment*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), sid. 78.

Syfte och frågeställningar:

Var, när och hur börjar en idétradition? Som regel är det svårt att ge exakta svar på sådana spørsmål. Ibland får man helt enkelt tillåta sig att göra en definition som känns förnuftig. Att påstå att många emancipatoriska rörelser i sin moderna form tagit sin utgångspunkt i upplysningens tänkande är dock troligen inte alltför djärvt. En av de viktigaste idétraditionerna, och sedermera också befrielseörelsen, som passar in i en sådan beskrivning är de tankar om kvinnans frigörelse som såg dagens ljus under upplysningen. Eftersom vi här har att göra med en kraft som under de senaste århundradena haft djupgående inverkan på samhällsutvecklingen blir studiet av denna traditions idéhistoria av stor vikt för att i sin förlängning ge en fördjupad förståelse för de processer som lett fram till dagens samhälle. Det vore en alltför stor uppgift att i ett arbete av det här formatet skriva en sådan idéhistoria. Det är dock fullt möjligt att göra ett bidrag till den. Att läsa och reflektera kring några av de grundläggande texter en av traditionens pionjärer och förgrundsgestalter, Mary Wollstonecraft, skrev är således en meningsfull uppgift. En fördjupad analys av hennes begrepp och tänkande kan förhoppningsvis bidra till att skapa en ökad förståelse för det feministiska tänkandets utgångspunkter. Detta är uppsatsens syfte.

Jag har valt att fokusera på Wollstonecrafts syn på moderskapet. Moderskapet, som är ett ständigt närvarande tema i många av Wollstonecrafts texter, blir relevant att studera eftersom att det genomsyrar hela hennes tankevärld, och i högsta mån är kopplat till den politiska övertygelse, gällande kvinnlig frigörelse, vilken hon vill förmedla. Det faktum att Wollstonecraft argumenterade för att män och kvinnor skulle ha samma förutsättningar i samhällslivet leder ofta till att utbildningsaspekten sätts i förgrunden i forskningen. Själva utbildningen är för Wollstonecraft vägen för jämlikhet.⁵ Utbildningen kan förstås ske på olika sätt, men det är min fasta övertygelse att just uppfostran och i synnerhet moderns roll i denna för Wollstonecraft var mycket viktig.

Två av de tre ledande diskurser vilka var dominerande under upplysningen när det gällde frågan om kvinnor är i viss mån kopplade till moderskap. Den norska historikern Ida Blom skriver att det var äktenskap, uppfostran och politisk delaktighet som dominerade debatten angående kvinnor under upplysningstidens senare del.⁶ Wollstonecrafts texter behandlar förstås alla dessa teman, men det är för hennes idéer angående det sista som hon har gått till historien. Det är således intressant att undersöka moderskap av den anledningen att det är så fundamentalt sammankopplat med de två första teman Blom beskriver och då i synnerhet kvinnans roll i detta.

---

5 Svante Norrhem, "Reformationens hav", *En samtidig Världshistoria*, Maria Sjöberg (Red.), (Lund: Studentlitteratur AB, 2014), sid. 633.

6 Ida Blom, Sølvi Sogner & Bente Rosenbeck, *Kvinnor i Västvärlden Från Renässansen till Nutid – Renässans, Reformation och Revolution*, (Ljubljana: Liber, 2006), sid. 163.

De normer som var rådande angående kvinnlig sexualitet under Wollstonecrafts levnad gjorde, i kombination med Godwins biografi, att hennes rykte utsattes för mycket smutskastning efter hennes död. Som redan nämnts förfasades den läsande publiken över hennes utomäktenskapliga relation och det barn som sprungit ur denna. Hon gick härvidlag mot den rådande normen angående familjebildning och det var just på grund av rollen som ”ovigd maka” och moder hennes rykte fick en och en annan törn. Den traditionella familjebildningen som institution antas härvidlag haft ett stort utrymme i 1700talsmänniskans tankevärld. Tankar hos någon vilken, mer eller mindre, ställer sig i opposition till den traditionella blir för mig intressanta studieobjekt då dennes tankar både belyser det rådande samhället och aspekter av det vilka de ogillar.

De frågeställningar denna studie ämnar undersöka kan sammanfattas på följande sätt;

1. Hur skildras moderskapet i Wollstonecrafts verk?
2. Hur skildras moderskapet i Wollstonecrafts privata brev till Gilbert Imlay?

Breven till Imlay blir intressanta då man genom dem får tillgång till Wollstonecrafts tankar angående moderskap och familjebildning rent privat, vilket förstärker vår insyn i hennes tankar angående dessa ämnen.

I denna uppsats ska även en hypotes angående kvinnlig frigörelse undersökas närmare. Modersrollen tycks mig vara starkt sammanlänkad med ”den positiva spiral” som enligt Wollstonecraft skall leda till mer jämlikhet.⁷ Denna spiral kan kort definieras som att bättre bildning och sundare uppfostran för kvinnor skulle skapa ett jämlikare samhälle och härmed leda till hela mänsklighetens utveckling mot fullkomlighet.⁸ Denna uppsats ämnar att genom diskussionen om moderskapet försöka spåra element i texterna som styrker att detta antagande är närvarande hos Wollstonecraft.

Material:

Denna uppsats kommer ta utgångspunkt ur delar av Wollstonecrafts författarskap. Wollstonecraft var en författare som var verksam i en mängd olika genrer, vilket gör att källmaterialet får en viss bredd. Moderskapet är dock något som diskuteras både implicit och explicit i det mesta hon har skrivit vilket gör att det blir ett ämne som är tacksamt att undersöka.

Hennes debut på den litterära scenen skedde 1787 i form av en bok om flickors uppfostran vid

---

⁷ Elisabeth Mansén 2006, sid. 88. Liknelsen ”den positiva spiralen” är lånad av Mansén.

⁸ Sven-Eric Liedman, *Från Platon till Kriget mot Terrorismen. De Politiska Idéernas Historia*, (Falkenberg: Albert Bonniers Förlag, 2013), sid. 219.

namn *Thoughts on the Education of Daughters*. Uppfostran ansågs vara ett ämne vilket kvinnor kunde skriva om då det var något som utövades främst av kvinnor. Boken är, precis som alla Wollstonecrafts verk, skriven med den växande medelklassen som tänkt publik. Den kan ses som mycket tidstypisk då det vid denna tid publicerades en mängd liknande böcker.⁹ Boken är intressant för denna studie då den riktar sig till just föräldrar och antas härvidlag ge rent explicita råd vilket gör att den kan avslöja något om hur Wollstonecraft såg föräldraskapet i praktiken.

Vidare kommer denna studie även bygga en del av sin argumentation på de två skönlitterära verk hon producerade; *Mary: A Fiction* vilken publicerades året efter *Thoughts...* och *Maria: or, The Wrongs of Woman* vilken publicerades, något redigerad av Godwin, året efter hennes död, 1798. Bägge dessa böcker beskriver tragiska kvinnoöden och kanske framförallt det slaveri vilket äktenskapet, som institution, placerade kvinnan i. Den senare anses av många vara hennes, rent feministiskt, mest radikala verk.¹⁰ De passager vilka främst kommer att åberopas i dessa böcker är de som beskriver protagonisternas relation till sina föräldrar då dessa beskriver föräldraskapet från barnets perspektiv och härvidlag breddar det spektrum av observationer vilka är intressanta för denna studie.

En annan bok, vilken är hennes mest kända, *Till Försvar för Kvinnans Rättigheter* från 1792, kommer också att åberopas flitigt. Boken vilken är Wollstonecrafts ”opus magnum” är det verk i vilket hennes tankar om kvinnlig frigörelse är mest framträdande, men moderskapet diskuteras också flitigt vilket gör att aspekter mellan dessa båda teman i detta verk blir mest tydliga.

Ett annat sätt att utläsa mer latent drag hos en tänkare är, precis som idéhistorikern Annika Berg skriver, att läsa privata brev.¹¹ De brev som här blir intressanta är de som Wollstonecraft skickade till Imlay. Dessa går dels att finna i hennes reseskildring från Skandinavien, *Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige, Norge och Danmark* från 1796 men främst i brevsamlingen *The Love Letters of Mary Wollstonecraft to Gilbert Imlay* utgiven postumt 2015. Reseskildringen var med största sannolikhet skrivna med tanke på publicering.¹² De privata breven å andra sidan var adresserade till Imlay och genom dessa kan man se hur Wollstonecraft ställde sig till sitt eget moderskap och sin egen familjesituation rent privat.

---

9 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, s. 90.

10 Ibid, s. 355.

11 Annika Berg, *Den Gränslösa Hälsan. Signe och Axel Höjer, folkhälsan och expertisen*, (Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis : Universitetsbiblioteket [distributör], 2009) sid. 19.

12 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, s. 264.

Tillvägagångssätt och avgränsningar:

Denna uppsats fokuserar på den bild av moderskapet vilken framtonar i läsningen av några av Wollstonecrafts texter. Hela hennes filosofiska gärning är således inte intressant i den här insnävade kontexten, även om det finns vissa aspekter i hennes mer generella filosoferande vilka går att koppla till moderskapet.

Läsningen av källmaterialet kommer ske hermeneutiskt och jag kommer ge mig själv en fritt tolkande roll. Den typ av närläsning jag använder kan beskrivas som att jag i så stor utsträckning som möjligt tar upp aspekter i källorna där tematik kopplade till mina frågeställningar diskuteras explicit. Att läsa Wollstonecraft på detta sätt tycks mig vara det bästa. Jag undersöker med andra ord inte alla aspekter av Wollstonecrafts politiska tänkande, inte ens alla aspekter kopplade till kvinnlig frigörelse utan snarare sådant som är kopplat till moderskap. Detta tema rymmer i sin tur några olika underkategorier. Det första behandlar människans formning till individ, och de aspekter i materialet vilka berör detta tas upp i analysens första del. I den andra delen står Modern i fokus, och då i synnerhet de aspekter som utmärker en god eller dålig mor. Några nyckelbegrepp har varit mer centrala i materialet för denna del, nämligen förnuft, ömhet och plikt. Dessa teman har även använts i närläsningen av materialet för analysdelens sista segment där Wollstonecrafts eget, verkligt levda, moderskap studeras.

I denna studie finns i stort sett alla genrer i Wollstonecrafts författarskap representerade vilket gör att källmaterialet får en viss bredd och på så sätt analyserar något olikartade texter, vilket i mitt tycke också ger analysen en bredare bas.

Tidigare forskning

Den amerikanska litteraturvetaren Carol Strauss Sotiropoulos ägnade ett kapitel i sin bok *Early Feminists and Education Debates* åt Wollstonecraft. I det kapitlet diskuteras främst två ämnen, den syn på moderskap vilken framkommer i läsningen av *Till Försvar...*, samt på vilket sätt denna är kopplad till kvinnlig, och genom denna, mänsklig frigörelse.

Sotiropoulos argumenterar för att den roll moderskapet spelar i frigörelsen inte är helt oproblematiserad. Den egentliga frigörelsen börjar i hemmet, och till skillnad från andra kvinnliga tänkare vilka brottades med dessa frågor framhåller Wollstonecraft den ”moderliga pedagogen” som en nyckelperson i denna process. Samtidigt, vilket Sotiropoulos påpekar, kan detta bara vara ett retoriskt knep för att idéer om kvinnlig utbildning skulle få större slagkraft.¹³

Kapitlet är intressant för denna studie då det undersöker teman vilka står mycket nära de

---

¹³ Carol Strauss Sotiropoulos, *Early Feminists and Education Debates*, (Cranbury: Fairleigh Dickinson University Press, 2007), sid. 163.

frågeställningar vilka denna studie ämnar undersöka. Det finns dock två stora skillnader. Sotiropoulos analyserar enbart *Till Försvar...* medan denna uppsats tar avstamp i ett mycket bredare källmaterial. Vidare är en diskussion om moderskapet i Wollstonecrafts privata sfär i princip osynlig hos Sotiropoulos. Denna uppsats kommer även att diskutera detta, vilket gör att själva intresseområdet härmed blir något bredare.

I boken *Inventing Maternity* finns ett kapitel tillägnat Wollstonecraft skrivet av Claudia L. Johnson, professor i engelska vid Princeton University. Kapitlet bär namnet ”Mary Wollstonecraft” med undertiteln ”Styles of Radical Maternity” och tar främst utgångspunkt i Wollstonecrafts roman *Maria...*, vilket gör att studien redan här skiljer sig från den här föreliggande. Johnsons intresseområden tar sin utgångspunkt i moderskapet för att snart skifta till att studera förhållandet mellan romanens tre huvudkaraktärer. Genom att göra just detta tycker sig Johnson kunna urskilja Wollstonecrafts syn på könen och relationen dem emellan. I slutet av studien fastslår hon att man i ett av de potentiella sluten till *Maria...*, till vilken Wollstonecraft skrev tre, kan dra slutsatsen att Wollstonecraft förde fram nya radikala idéer om moderskap. Romanens protagonist Maria flyttar nämligen ihop med tjänsteflickan Jemima efter att denna återfört Marias dotter till henne. De två kvinnorna skapar så ett alternativ till den rådande familjebilden och utesluter männen ur ekvationen.¹⁴

Min studie diskuterar inte *Maria...* i samma höga utsträckning som Johnsons och ämnar inte på samma sätt låta rent litterära karaktärer tala lika fritt, även om dessa på något ställe kommer åberopas.

En forskare som har kritiserat Johnson är idéhistorikern Eileen Hunt Botting. Hon skriver i sin bok *Family Feuds: Wollstonecraft, Burke, and Rousseau on the Transformation of the Family* att man snarare bör förstå den sena Wollstonecrafts idéer om familjen i termer av en egalitär enhet där föräldraskapet och äktenskapet bygger på ömsesidigt samspel föräldrarna emellan.¹⁵

Bottings studie har ett visst samband med föreliggande arbete men lägger huvudfokus på familjen som institution snarare än på moderskapet. Det finns passager där moderskapet studeras närmare men själva syftet med studien är snarare att beskriva och kategorisera Wollstonecrafts författarskap och syn på familjen i tre epoker, vilka hon valt att kalla ”grotta”, ”pluton” och ”fängelse”. Dessa tre epoker, vilka bygger på olika religiösa omdaningar Botting tycker sig utläsa hos Wollstonecraft, kommer inte att användas eller diskuteras närmare i denna uppsats då de inte synes mig vara fruktbara i min analys. Studien är den enda av verken i detta segment som behandlar ett lika stort, eller snarare större,

---

14 Claudia L. Johnson, ”Mary Wollstonecraft: Styles of Radical Maternity”, *Inventing Maternity – Politics, Science, and Literature, 1650-1865*, Susan C. Greenfield & Carol Barash (Red.), (Lexington: The University Press of Kentucky, 1999), sid. 170.

15 Eileen Hunt Botting, *Family Feuds: Wollstonecraft, Burke, and Rousseau on the Transformation of the Family*, (New York: State University of New York Press, 2006), sid. 184-185 (Den digitala utgåvan).

källmaterial än denna. Det bör dock tilläggas att Botting i likhet med de andra nästan inte alls behandlar Wollstonecrafts privata brev.

Disposition

Analysdelen i denna uppsats är uppdelad i tre segment. Det första med namnet "Människans formning" undersöker hur människor, och därmed också hur en moder formas. Därefter kommer segmentet "Modersrollen - Vad utmärker en dålig respektive god moder?" där Wollstonecrafts syn på modersrollen analyseras närmare. Avslutningsvis behandlas moderskap och familjebildning i en privat kontext under titeln "Wollstonecraft och Imlay, moderskapet i praktiken"

Själva studien avslutas med en slutdiskussion där de resultat och slutsatser som dragits i analysdelen diskuteras i kontrast till frågeställningarna.

Analys:

Människans formning:

Denna analys vilar, vilket redan har nämnts, på en brokig skara texter. Moderskapet är inte alltid huvudfokus för Wollstonecraft i dessa texter. En sak är dock säker, moderskapet, som institution, var något som intresserade Wollstonecraft och finns i dessa texter alltid mer eller mindre närvarande. För att närmare förstå på vilket sätt moderskapet gör sig gällande hos Wollstonecraft gäller det att förstå på vilket sätt mödrar, i en abstrakt kontext, skapas. Analysen avser härvidlag att i sin inledande fas syna på vilket sätt modern, ja egentligen hela människan skapas till den hon är.

Redan på första sidan i hennes första bok, *Thoughts on the Education of Daughters*, konstateras det att det är varje människas plikt att ta hand om sin avkomma. Boken, vilken precis som titeln antyder, ger råd angående döttrars uppfostran och innehåller inte så mycket av det senare, mer radikala, tänkande Wollstonecraft skulle komma att utveckla. Det går dock redan på de första sidorna att se tendenserna till en idé, vilken är närvarande i nästan hela hennes senare författarskap, angående kvinnlig underordning. Den bild Wollstonecraft ger av sina medsystrar är inte alltid helt fördelaktig. I *Thoughts...* tar hon de första stapplande stegen när det gäller att beskriva just detta. Kvinnor, vilka först varit fyllda med kärlek och ömhet för sina barn, har en tendens att senare stöta bort dem om de låter sig fyllas av lättja och likgiltighet för allt utom nuet. Wollstonecrafts råd blir här att man måste vara medveten om dessa tendenser då de annars

har en tendens att fortplanta sig i hela sinnet och leda till fåfänga och självälskande.¹⁶ Wollstonecrafts huvudtes i *Till försvar för kvinnans rättigheter* kan, som bekant, kort sammanfattas som att mer utbildning för kvinnor skulle leda till att de fick större förnuft vilket i sin tur skulle starta en spiralrörelse vilken på sikt skulle skapa ett jämlikare samhälle och därvidlag leda till människosläktets utveckling till fullkomlighet.¹⁷ Moderskapet är i detta sammanhang sammankopplad med denna positiva spiral. Barn tar nämligen i högsta grad efter sin omgivning, och förnuftiga mödrar blir härvidlag en viktig pusselbit till det samhälle Wollstonecraft hävdar är det bästa. Låt mig exemplifiera;

För Wollstonecraft råder det som sagt ingen tvekan om att omgivningen formar oss människor. Upplysningens ”tabula rasa”-tanke är för henne nästan lika närvarande som hos hennes trätobroder Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), även om den senare gör en distinktion mellan män och kvinnor angående detta. Barn som enbart lämnas i sällskap med tjänstefolk tenderar att ta efter dessa vilket leder till att de rent generellt blir falska.¹⁸ Tjänstefolk har enligt Wollstonecraft en tendens att försöka försvara sig mot sina arbetsgivares anklagelser, en egenskap vilken förs över till barnet som så formas till en falsk person. Angående denna sak kan det vara relevant att poängtera att borgarklassen för Wollstonecraft framstår som den bästa och förnuftigaste. Det är inte bara arbetarklassen som kritiserats, aristokratin anser hon nästan vara ännu värre. Som exempel kan en reflektion hon gjorde om det norska folket nämnas. Under sin resa i Skandinavien fastslår hon, på sant republikanskt manér, att normmännen är ett av Europas friaste folk eftersom överheten, Norge stod under den här tiden under den danska kronan, befann sig på långt avstånd från dem.¹⁹

Vidare skriver Wollstonecraft i *Till Försvar...* att det är viktigt att förstå att människan alltid präglas av sitt yrke. Hos en klok och sansad person syns detta bara i förbigående, och man kan snabbt urskilja den sanna essensen hos denna. Hos de flesta personer, vilka inte är lika kultiverade, är dock detta drag mer urskiljbart, man definierar sig själv, och definieras av sin omgivning, utifrån sin rent fysiska kropp. De åsikter man har är som regel konforma och saknar originalitet. Ens egna tankar blir så urvattnade att ”smaken av det svaga vin som den egna druvan frambringar inte går att urskilja”.²⁰

Rousseau menade att kvinnor redan från födseln, eller av naturen om man så vill, var

---

16 Mary Wollstonecraft, *Thoughts on the education of daughters with reflections on female conduct in the more important duties of life*, (Clifton: N.J, 1972), Sid. 1-2.

17 Elisabeth Mansen 2006, Sid. 88.

18 Mary Wollstonecraft 1972, Sid. 13.

19 Mary Wollstonecraft, *Brev Skrivna Under en Kort Vistelse i Sverige, Norge och Danmark*, (Stockholm: Tidens Förlag, 1978), sid.68.

20 Mary Wollstonecraft, *Till Försvar För Kvinnans Rättigheter*, Stockholm: (Ordfront Förlag, 2003), sid. 47.

intresserade av ”dockor, grannlåt och pladder”. För Wollstonecraft är detta ett påstående nästan för dumt att ens kommentera. Hon för dock, trots allt, resonemanget vidare. Små flickor som under hela sin barndom tvingas utså tjänstefolkets intetsägande samtal eller hjälpa sina mödrar med deras toalett tar förstås intryck av detta. Det är inte konstigt att de redan i en tidig ålder försöker inflika i samtalen eller klä upp de dockor som har getts dem på samma sätt som modern gör toalett. Det intressanta med ovan nämnda stycket är att det på ett bra sätt beskriver hur människan formas till den hon är. Med andra ord får vi här inblick i hur Wollstonecraft uppfattar att människor formas av sin omgivning.

Även Wollstonecrafts samtida systrars fäbless för kläder låter sig förklaras på samma sätt. Det handlar inte om någon av naturen bestämd önskan att behaga det motsatta könet. Man kan snarare anta att det enorma intresset för den egna flärden är kulturellt betingat. Åsikten att detta skulle vara naturligt anser Wollstonecraft vara befängd. När inte ens hennes tids största genier till fullo lyckas frikoppla sig från sin tids fördomar, hur ska då kvinnor vilka indoktrinerats av tanken att deras livsmål är att behaga det manliga könet kunna göra det?²¹

Den ovan formulerade föreställningen angående kvinnlighet genomsyrar hela samhället. Redan i inledningen till *Till Försvar...* beskrivs det hur samhället, eller kanske snarare männen, tvingar fram skönhet hos kvinnor på bekostnad av styrka och nytta ”likt blommor som planterats i allt för bördig jord”.²²

En av de mest relevanta orsakerna till detta anser Wollstonecraft vara den kanon av böcker som används i utbildningssyfte vilka alla är skrivna av män vilka inte betraktar kvinnor som mänskliga varelser. Utbildningssystemet har i så motto inte en önskan att utbilda ömma hustrur eller kärleksfulla mödrar utan snarare att fostra förföriska älskarinnor. Hennes samtids kvinnor blir så upptagna av dessa skenbara hyllningar till just skönheten att de totalt förkastar ädlare dygder och en önskan om att bli respekterade. Fokuset blir istället för kvinnan att väcka kärlek och åtrå hos män.²³

Modersrollen - Vad utmärker en dålig respektive god moder?

Man stöter ofta på passager i Wollstonecrafts skrifter vilka visar på hur den ovan diskuterade fåfängan gör många av hennes samtids kvinnor till dåliga mödrar. Man skulle egentligen kunna gå så långt som att säga att just denna aspekt av kvinnligt uppträdande skapar en negativ spiral vilken gör att kvinnan i viss mån är lika mycket slav under sitt eget uppträdande som under männen. Låt mig exemplifiera;

---

21 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 80.

22 Ibid, sid. 33.

23 Ibid, sid. 33.

En kvinnas brist på sant förnuft och kunskap, med andra ord egenskaper hennes flärd sätter stopp för, kan få direkt farliga följder för deras barn. Under Wollstonecrafts resa genom Sverige förundras hon över hur få barn hon ser i de byar hon passerar. Barnen antar hon har gått en förtidig död till mötes. Det kalla klimatet leder i viss mån till att svenskarna som folk blir tröga. Svenska kvinnor tycks ha en stark motvilja mot kallt vatten, kanske till och med all kyla, vilket leder till att de få barnen hon möter är tämligen smutsiga. Till råga på allt leder rädslan för kyla till att mödrarna tvingar sina barn att även runt midsommartid, vilket var tidpunkten för Wollstonecrafts resa, bära smutsiga yllekläder vilka enligt hennes egen utsaga stank. Klimatet blir en komponent vilket påverkar människans, och då i detta exempel kvinnornas, sätt att tänka. Men den främsta anledningen till att barnen dör tillskriver hon kvinnors okunskap. Wollstonecraft menar att de många lager av ull som kläs på barnen leder till att de svettas ohälsosamt mycket vilket gör att deras porer suger upp fukt.²⁴

Wollstonecraft, som skrev detta 1795, hade vid denna tidpunkt själv i egenskap av mor haft erfarenheter av ett sjukligt barn. Dottern Fanny hade året innan haft smittkoppor som Wollstonecraft kurerat genom att bada henne två gånger om dagen.²⁵ Spädbarnsåren är i många fall de farligaste i en människas liv, främst på grund av bristfällig kunskap hos kvinnorna ”ty hur talrika är inte de människooffer som fördomar har skänkt åt Molok!”²⁶ Wollstonecraft går så långt att hon menar att spädbarnsåren är farligare för människan än för djuret. Detta beror främst, enligt Wollstonecraft, på okunskap hos vissa kvinnor och en önskan om att charma männen hos andra.²⁷

Ovan nämnda resonemang är intressant då det påvisar att sättet på vilket kvinnan utövar sina moderliga plikter är socialt konstruerat. Man kan anta att djuren, vilka inom ramen för detta resonemang antas sköta sin avkomma bättre, gör det av naturen. Människan, vilken styrs av samhällsligt konstruerade normer, presterar sämre. Resonemanget väcker frågan huruvida det finns en av naturen given ömhet i relationen mor-barn vilken givna ohälsosamma normer, eller ”fördomar” vilket Wollstonecraft kanske skulle definiera dem som, sätter krokben för.

Wollstonecraft skriver aldrig, så vitt jag sett, särskilt ingående angående denna sak men det finns passager i hennes verk vilka skulle kunna ge oss någon sorts vägledning till hur hon ställer sig i denna sak. För att undersöka temat närmare ska vi nu undersöka just dessa passager. En företeelse som verkar vara viktig för Wollstonecraft, och som hon ofta återkommer till är amning. Amningen som sådan blir intressant eftersom att den är en handling som skapar ett band

---

24 Mary Wollstonecraft 1978, sid. 42.

25 Elizabeth Laurin-Cederschiöld 1997, sid. 244.

26 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 263.

27 Ibid, sid. 263.

mellan barn och moder.

Redan i *Thoughts...* menar Wollstonecraft att alla mödrar bör amma sina barn. Detta främst av två anledningar. För det första skapar det tillgivenhet (eng. affection) mellan barnet och modern. Wollstonecraft som vid denna tidpunkt inte hade några egna barn kan omöjligt ha ammat själv men menar att hon har sett band skapas mellan kvinnor i hennes närhet och deras barn. För det andra är bröstmjolk den föda människan mår bäst av under spädbarnsstadiet. Överlåter man skötseln av barnet till tjänstefolk är risken stor att dessa matar barnen med vanlig mat vilken är giftig för dem och gör att de ständigt har ont i magen.²⁸ Passagen är intressant då den visar att medelklassens kvinnor inte alltid var närvarande när de gällde deras barns uppfostran och den kritik angående detta som Wollstonecraft här artikulerar visar att hon såg detta som något negativt.

Det riktas liknande kritik angående amningsfrågan även i *Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige...* Barn ges i Sverige, redan medan de ligger vid bröstet, ”brännvin, salt fisk och alla möjliga andra råa födoämnen som frisk luft och motion sätter föräldrarna i stånd att smälta”.²⁹ Vidare fortsätter hon med att anmärka att de kvinnor som i Sverige kommer från borgarklassen i lika stor utsträckning som i resten av Europa överlåter amningen till ammor. Den lägre klassens kvinnor däremot är rent utsagt olämpliga att amma, mest på grund av ”den totala brist på kyskhet” som råder bland dessa.

Exakt på vilket sätt denna brist på kyskhet gör dem olämpliga nämns inte närmare men det finns ingen tvekan om att Wollstonecraft anser att de svenska kvinnorna är osmakligt utsvävande när det gäller deras kärleksliv. Hon får till sin fasa uppleva en svensk marknad i Kvistrum, vilket ligger nära Munkedal, vilken beskrivs i ordalag som får den mest att likna en dionysisk orgie. Hon drar slutsatsen att svenskars idé om kärlek enbart består av begär och att det endast är avsett att fylla ”naturens huvudsyfte”, vilket i detta fall kan definieras som mer köttsliga relationer människor emellan. Kärleken i Sverige är ”aldrig livad av vare sig ömhet eller känsla”.³⁰

En annan sak som leder till att kvinnor inte ammar har med deras samhälleliga underlägsenhet att göra. Kvinnor är i mångt och mycket, av orsaker som redan nämnts, för upptagna av att vara männen till viljes. Det går så långt att de försummar sina moderliga plikter, där amning explicit nämns som en sådan, i sin önskan att behaga. Amningen, vilket vi har sett är ett sätt att redan tidigt skapa ett band av ömhet mellan barn och moder, blir sekundär när huvudfokuset läggs på att behaga mannen. Wollstonecraft beskriver med bitter ton hur de minnen, vilka för en make/far skulle kunnat vara vackra minnen, från det gemensamma barnets första tid, ofta på ålderns höst

---

28 Mary Wollstonecraft 1972, sid. 3-4.

29 Mary Wollstonecraft 1978, sid. 43.

30 Ibid, sid. 147.

glöms bort och istället ersätts av allt suddigare minnen av moderns jungfruliga drag. Avståndstagandet från amningen blir ofta ett sätt att försöka förlänga den korta period under vilken kvinnan är i sin ungdoms skönhets fulla glans. Wollstonecrafts ståndpunkt är här att en man måste ”vara hårdhärtad ifall han inte fröjdas mera av att se sin hustru amma deras barn än av de mest förfarna förförelsekonster”.³¹

Av allt att döma tyder ovan förda diskussion på att en naturlig kärlek mellan moder och barn för Wollstonecraft existerar. Själva handlingen, amningen, befäster en naturlig kärlek mellan barn och mor även om denna mer eller mindre hotas av socialt konstruerade idéer vilka får kvinnor att handla irrationellt och endast söka bekräftelse hos männen. Det bör dock tilläggas att den naturliga kärleken mellan mor och barn vilar på svaga band. Amningen befäster att kärleken växer fram via ömsesidig interaktion mellan två parter, i detta fall barn och mor.³²

Med detta sagt är det inte omöjligt för en moder att hysa varma känslor för ett adopterat barn så länge hon väljer att definiera sig själv som just moder.³³ Det finns dock en problematik i just detta om man väljer att syna ett tema som förvånansvärt ofta återkommer i Wollstonecrafts skrifter vilket behandlar hundar. Det kan synas något överilat att tillskriva hundar så antropomorfa drag att man kan likställa dem med barn, men Wollstonecraft nämner vid ett flertal tillfällen hur vissa mödrar hellre kelar med sina hundar än sina barn och låter dem sova i sina sängar. Wollstonecraft beskriver i en lång utläggning hur hennes samtids kvinnor hellre bryr sig om njutning eller andra världsliga saker trots att de haft tillgång till sant sköna upplevelser av poesi eller musik. Wollstonecraft skriver i *Till försvar.*;

Och vid ett tillfälle, när en fantastisk naturupplevelse skänkte min själ
ett stilla och upphöjt lugn, blev jag ombedd att betrakta de näpna
konsterna hos en knähund, vars matmor jag hade oturen att tvingas
resa tillsammans med. Är det att undra på att en sådan smaklös individ
hellre smeker sin hund än sitt barn?³⁴

På ett annat ställe beskrivs hur en kvinna, vilken ansågs mycket vacker av de män vilka inte ”bryr sig om vad som finns inuti huvudet när ansiktet är fylligt och finhyllt” låter sina hundar sova i sin säng och pysslar om dem när de är sjuka medan hennes egna barn tvingas växa upp på barnhem.³⁵ Denna kvinna, vilken Wollstonecraft menar sig ha mött i det verkliga livet, beskrivs som ganska korkad, till exempel nämns det hur hon ”läspar fram massa nonsens på en blandning

---

31 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 215.

32 Ibid, sid. 228.

33 Mary Wollstonecraft 1972, sid. 5.

34 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 249.

35 Ibid, sid. 257.

mellan franska och engelska för att behaga männen”. Wollstonecraft tycker sig hos denna se ett tydligt exempel på den ”förkonstlade personlighet” vilken den styrande uppfostringsmodellen för kvinnor formad av ”självisk fåfänga” givit upphov till.³⁶

Ett liknande scenario tillskrives Wollstonecrafts protagonist, Mary, i hennes första roman *Mary: A Fiction* från 1788. Romanen är mer eller mindre självbiografisk. Godwin kom efter Wollstonecrafts död att skriva ”En stor del av denna berättelse består, med vissa modifikationer, av historien om hennes vänskap med Fanny”.³⁷ Fanny, vilken inte bör blandas ihop med Wollstonecrafts första dotter, var Wollstonecraft första riktiga vän och kom att bli den viktigaste personen i hennes liv under hennes ungdom. I *Mary...* beskrivs bland annat hur lungsoten sakta men säkert berövar karaktären Anne, vilken i själva verket är Fanny, livet.³⁸

Godwin är mån om att skriva att allt i denna bok som inte har med vänskapen till Fanny att göra är fiktion.³⁹ Man kan dock tillägga att den bild som målas av protagonisten Marys barndomshem i mångt och mycket liknar det hem Wollstonecraft växte upp i, fast det fiktiva var något mer välbärgat. Fadern som här beskrivs är en våldsam suput, precis som Wollstonecrafts egen var, och modern är känslomässigt sval och sjuklig, precis som Wollstonecrafts egen mor var.⁴⁰

Kanske kan man här hitta en ledtråd till det förakt Wollstonecraft senare kom att hysa för mödrar som favoriserade sina husdjur. I *Mary...* beskrivs nämligen hur protagonistens mor lämnar över sina barn till tjänare medan hon själv föredrar att leka med sina hundar. Angående moderns interaktion med hundarna skriver Wollstonecraft;

She [modern] had besides resource, two most beautiful dogs, who shared her bed, and reclined on cushions near her all the day. These she watched with the most assiduous care, and bestowed on them the warmest caresses. This fondness for animals was not that kind of *attendrisement* which makes a person take pleasure in providing for the subsistence and comfort of a living creature; but it proceeded from vanity, it gave her an opportunity of lisping out the prettiest French expressions of ecstatic fondness, in accents that had never been attuned by tenderness.⁴¹

Också annat i denna barndomsskildring pekar på att den är ytterst självbiografisk vilket också

---

36 Ibid, sid. 258.

37 William Godwin, *Mary Wollstonecraft Författaren av till försvar för kvinnans rättigheter*, (Umeå: h:ström – Text & Kultur, 2009), sid. 39.

38 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, sid. 87.

39 William Godwin 2009, sid. 39.

40 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, sid. 87.

41 Mary Shelley & Mary Wollstonecraft 2004, sid. 6.

gäller hennes andra roman *Maria: or, The Wrongs of Woman* utgiven postumt 1798. I bägge dessa böcker beskrivs protagonisternas mödrar som kyliga och är i stor utsträckning lika flera av de mödrar vilka beskrivs i *Till Försvar...*. I *Maria...* beskriver protagonisten Maria, i ett brev till sitt just avlidna barn, sin egen barndom. Maria menar att modern inte fäste särskilt stort intresse vid sina barns uppfostran på grund av en lättjefull karaktär (eng. indolence of character).⁴² Något tidigare i boken upplever Maria att hon aldrig blivit älskad; ”no mother had ever fondled her, no father or brother had protected her from outrage”.⁴³

I *Mary...* är beskrivningarna av protagonistens barndom snarlika. Huvudpersonen blir ofta besviken när det gäller att hitta någon att ge sin kärlek, försöken att göra modern till detta objekt har många gånger visat sig vara omöjligt.⁴⁴ Inte minst när hon försöker etablera en närmare kontakt genom att berätta hemligheter för henne, hemligheter som av modern avfärdas med skratt.⁴⁵

Skildringarna av förhållandet barn och förälder i dessa bägge romaner beskriver med skarpa uppväxten i två problematiska hem. De visar på ett slående vis hur en kärlekslös relation barn och förälder emellan blir direkt osund. Möjligtvis har Wollstonecraft här tagit inspiration från sitt eget föräldrahem, där modern var känslökall och fadern stundtals mycket våldsam.⁴⁶

Vidare utvecklas problematiken när föräldrarna väljer att rikta sin ömhet mot *ett* specifikt barn. I *Maria...* beskrivs det hur Marias äldsta bror blir föräldrarnas favorit. Brodern, vilken tar över faderns ovana att tyrannisera hela hushållet, avgudas av framförallt modern.⁴⁷ Det är ingen tillfällighet att detta är med i boken, Wollstonecraft upplevde liknande omständigheter i sin egen barndom. Hennes bror Ned blev snabbt hennes egen mors favorit, en situation som kan antas vara problematisk för alla barn som hamnar i den.⁴⁸

I *Thoughts...* gör Wollstonecraft en utläggning angående just kärlek mellan föräldrar och barn. Det är nödvändigt att man behandlar sina barn bra och kärleksfullt om man förväntar sig att få kärlek tillbaka. Kärlek och respekt från barnet till föräldern kommer nästan automatiskt så länge man följer denna enkla maxim.⁴⁹

Sättet på vilket man ger sina barn kärlek är dock inte helt oproblematiskt hos Wollstonecraft. Som vi redan har sett manifesteras kärleken främst via ömsesidiga handlingar, som till exempel amning. På vilket sätt ska då ett barn vars vård från första början lämnats till tjänare och sedan

---

42 Mary Shelley & Mary Wollstonecraft 2004, sid. 96.

43 Ibid, sid. 66.

44 Ibid, sid. 8.

45 Ibid, sid. 9.

46 William Godwin 2009, sid. 11.

47 Mary Shelley & Mary Wollstonecraft 2004, sid. 95.

48 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, sid. 44.

49 Mary Wollstonecraft 1792, sid. 6-7.

sänts iväg till någon form av internatskola kunna hysa några ädlare känslor för sina föräldrar? Om modern inte ens älskar sitt eget barn menar Wollstonecraft att hennes moderskärlek inte ens förtjänar namnet. Vidare menar Wollstonecraft att barnet som sådant kan väcka nytt liv i den kärlek som, om man antar att den inom ramen för 1700talets ofta arrangerade äktenskap någonsin existerat, har en tendens att efter första tidens brinnande passion ha falnat. Om man som förälder överlåter sina plikter gentemot sitt barn till ställföreträdare kommer man aldrig att få njuta av frukten av sina ömma ansträngningar.⁵⁰

Diskussionen har hittills främst syftat till att utmärka de egenskaper vilka formar dåliga mödrar. Främst kan man säga att det är bristen på några djupare känslor och egenskaper vilka inte är förankrade i något annat än det "världsliga". Fåfänga och njutning går ofta före de moderliga plikter, vilka för Wollstonecraft verkligen är *plikter*, vilka borde ställas i förgrunden om man vill vara en god mor och ge sitt barn en bra uppfostran. Låt oss nu därför se närmare på i vilken form dessa plikter bör utföras och vilka attribut som krävs för att vara en god mor.

Det är ingen hemlighet att begreppet "förnuft" var på modet under upplysningen. Wollstonecraft är på inget sätt främmande för detta begrepp och man skulle kunna gå så långt så att man skulle kunna säga att det utgör kärnan i hennes filosofi. I läsningen av hennes texter stöter man på det gång på gång när hon diskuterar nästan alla ämnen, moderskapet är inget undantag.

"En kvinna, som i alla situationer är slav under fördomar, utövar sällan någon förnuftig moderskärlek" skriver Wollstonecraft i *Till försvar...*⁵¹ Förnuft är nödvändigt för att vara en bra mor. Den bristfälliga uppfostran hennes samtid ger flickor gör att de genom hela livet är fast i fördomar. Det är först när man befriar sig från dessa man kan vara en bra mor. Citatet följs av en utläggning vilken går ut på att många kvinnor vilka inte försummar sina barn istället går åt andra hållet. Deras kärlek till sina barn blir så kvävande att det kastar bort varje uns av mänsklighet ur deras uppfostran. Mödrar vilka tillämpar en sådan uppfostran tänjer på gränser och distanserar sig helt från moraliska och förnuftiga aspekter så som rättvisa och sanning. Dessa vilka Wollstonecraft beskriver som "Rebeckor" bryter mot heliga plikter, till förmån får sina egna barn, och tänker inte på att hela mänskligheten är en enda stor familj.⁵² Man bör alltså inte frångå fundamentala mänskliga plikter, eller ska man kanske snarare säga allmängiltiga förnuftiga värderingar, för att kortsiktigt gynna sina egna barn. Deras uppfostran blir av detta knapphändig och när det gäller mödrarna skriver hon;

---

50 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 228-229.

51 Ibid, sid. 227.

52 Biblisk referens, Rebecka lurar Isak att utnämna deras son Jakob till arvtagare trots att den äldre sonen Esau egentligen är den rättmätiga arvtagaren. Se 1 Mos 27:15-18.

Men förnuftet säger oss att en människa som låter en plikt sluka alla andra inte har hjärta eller förstånd nog att rätt uppfylla denna heller. Den förlorar då sitt värde som plikt och förvandlas till en nyck.⁵³

Kvinnor är enligt Wollstonecraft fast i barndomens skuggspel då de aldrig får möjlighet att sätta sig över de strukturella hinder en bristfällig uppfostran givit dem, det blir härvidlag svårt att uppfylla sina moderliga plikter på ett bra sätt i och med att förnuftet, den förmåga vilken sätts högst, ofta saknas. Även individer vilkas uppfostran ägnats särskilt intresse brukar falla offer för fördomar. Fördomen, vilken från början är grundad i någon sorts förnuft, blir med tiden raka motsatsen till förnuftet. En fördom är, enligt Wollstonecraft, ”en dum, envis övertygelse som saknar grund”.⁵⁴

Wollstonecraft menar att det är varje förälders plikt att skydda sina barn mot just fördom.⁵⁵ Något som blir mycket problematiskt när de flesta kvinnor hon ser omkring sig i hög utsträckning är fångar under just fördomsfullhet. Som vi redan har konstaterat formas människan efter sin omgivning och tar efter personerna i sin närhet, det blir således svårt för en flicka att i ett senare skede av sitt liv kunna bli en god mor eftersom att hon ända sedan barnsben fallit offer för fördomar vilka överförts från deras mödrar.

Det tanke-system som enligt Wollstonecraft var dominerande i hennes tid bygger på fördomar vilka hindrar rationellt och förnuftigt tänkande. Kvinnor, vilka bara värderas genom de attribut som är associerade till enkla plikter kopplade till hem och barnskötsel, borde egentligen ha som mål att bli självständigt tänkande subjekt.⁵⁶

En annan diskussion i *Till Försvar...* angående föräldrakärlek är också djupt kopplad till förnuft. Föräldraskapet är för många av Wollstonecrafts samtida en ursäkt för att utöva despotism. Det är i mångt och mycket en slags förblindad egenkärlek där makten, vilken här kan förstås som ett slags självhävdande och i förlängningen självälskande, står i centrum. Precis som i tidigare nämnda exempel där modern gör undantag från moral i fråga om sina egna barn är de föräldrar som tyranniserar övertygade om att de har rätt i denna sak. Berättigandet av despotismen vilar varken på förnuft eller noggrant övervägande.⁵⁷

Det bör dock tilläggas att det främst inte är kvinnor som utmärker sig i detta sammanhang.

Mannen är för Wollstonecraft skapelsens tyrann.⁵⁸ Precis på samma sätt som kvinnor i det

---

53 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 227.

54 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 176.

55 Mary Wollstonecraft 1972, sid. 20.

56 Ibid, sid. 58.

57 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 226-227.

58 Mary Wollstonecraft 1978, sid. 168.

rådande systemet fostras till oförnuftiga varelser fostras männen till grymma tyranner. Det skapas här en slags cirkelrörelse, vilken främst kommer till uttryck i de lägre samhällsklasserna. Despotism och lidande föder det samma. Unga pojkar brukar redan under skolåren lägga sig till med ovanan att plåga de djur vilka kommer i deras väg. Själva akten, i form av djurplågeri, överförs ofta i vuxen ålder till makor, barn och anställda. Den obestridliga sanningen blir härvidlag ”att de som oberörda kan se på när andra lider snart även lär sig att åsamka lidande”.⁵⁹

Vilka slutsatser kan vi då dra från den ovan förda diskussionen? Jag skulle vilja hävda att moderskapet, ja egentligen hela föräldraskapet, utgör kärnan i den spiralrörelse vilken för Wollstonecraft på sikt, via kvinnlig frigörelse, skall leda hela mänsklighetens utveckling till fulländning. Som vi har konstaterat finner Wollstonecraft, i sin samtid, strukturella band vilka får människor att via uppfostran bli irrationella och oförnuftiga varelser. En god uppfostran och ett gott föräldraskap vilka byggs via förnuft är således nyckeln för att starta den ”positiva spiralen”.

Förutom de för Wollstonecraft rent självklara plikter i form av omhändertagande som föräldraskapet innebär, blir även en strävan att inpränta förnuft i sina barn även den en sådan. Såväl kvinnor som män deformeras av det system de växer upp i och detta smittar sedan av sig på nästkommande generation. Utan förändring får detta system hegemoni och återupprepar sig genom historien.

Wollstonecraft och Imlay, moderskapet i praktiken

Analysen har hittills rört sig på en abstrakt och filosofisk nivå. Detta stycke ämnar undersöka Wollstonecrafts egna erfarenheter av sitt moderskap för att se hur dessa tar sig uttryck rent praktiskt. De källor som här ska åberopas är uteslutande de kärleksbrev Wollstonecraft skickade till amerikanen Gilbert Imlay, vilka dels går att läsa i hennes privata brev men även i *Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige...* då denna reseskildring är skriven i brevform till en stundom demonisk ”dimfigur” vilken utan tvekan är just Imlay.⁶⁰

För att till fullo förstå det innehåll dessa brev ger uttryck för krävs en kort genomgång av Wollstonecrafts och Imlays romans, då denna av självklara själ utgör själva stoffet i breven.

Det var i Frankrike Wollstonecraft först kom i kontakt med Gilbert Imlay, en amerikansk handelsman, med vilken hon inledde ett förhållande. Som redan nämnts utmynnade denna romans i en dotter. Wollstonecraft, i egenskap av brittisk medborgare, levde under ett ständigt hot att fängslas av de franska myndigheterna då detta tilldrog sig under den franska revolutionens tidevarv. För att undvika detta skrevs hon in på den amerikanska ambassaden som Imlays hustru

---

59 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 257.

60 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, sid. 264

trots att något giftermål egentligen aldrig hade ägt rum och hon stod därmed under USA:s beskydd.⁶¹

Imlay, vilken såg deras förhållande främst som ett tillfälligt tidsfördriv, kom efter en tid att röra sig vidare mot nya romantiska äventyr vilket ledde till att Wollstonecraft på grund av sitt brustna hjärta, efter en flytt tillbaka till England, i maj 1795 försökte ta sitt liv genom att överdosera laudanum men blev räddad i sista stund av Imlay.⁶²

I ett försök att vinna tillbaka Imlays gunst gav sig Wollstonecraft, bara veckor efter självmordsförsöket, iväg på en resa till Skandinavien för att reda ut Imlays krångliga affärer. Huruvida hon lyckades med detta eller inte är något oklart. En sak är dock säker, vid hemkomsten gav hon slutligen upp alla förhoppningar om att någonsin återförenas med Imlay och försökte ännu en gång ta sitt liv genom att kasta sig i Themsen. Dock råkade några fiskare vara i närheten vilka räddade henne.⁶³

Det är bl.a. mot bakgrund av detta som analysen av de brev Wollstonecraft skickade till Imlay, och i vilka hennes syn på föräldraskapet artikulerades, här ska genomföras.

De tidigaste breven, vilka är daterade till sommaren 1793, är skrivna på ett ömt och kärleksfullt manér. De innehåller främst ömhetsbetygelser och skvaller om deras gemensamma bekanta. Det är först på nyårsdagen 1794 breven blir intressanta för den här studien. Wollstonecraft nämner i detta brev för första gången att hon är med barn. Hon beskriver i detta brev hur hon, efter att ha upptäckt att hon är observerad, kungör för några bekanta att hon är gravid. ”let them stare [...] all the world, may know it for aught I care!” lyder hennes reflektioner angående detta, även om det bekymrar henne att en viss bekant kommer att komma med oanständiga kommentarer.⁶⁴ Vidare fortsätter hon i samma brev att resonera kring att kvinnan har en naturlig rätt (eng. natural right) till sitt barn eftersom själva graviditeten innebär så mycket oro. Bland hönsen stannar tuppen hos hönan för att muntra upp henne under själva värpningen. Ett liknande scenario finns sällan hos människorna, så männen har ingen rätt att göra anspråk på barnet. Vidare fortsätter Wollstonecraft ”A man is a tyrant!”⁶⁵ Liknelsen med höns bottnar i att Wollstonecraft känner sig ensam och vill ge Imlay dåligt samvete så att han förhoppningsvis snart ska välja att återförenas med henne. Om han inte gör detta, skriver hon med sin sedvanligt något torra humor, kommer hon kasta ut hans tofflor genom fönstret.⁶⁶

---

61 William Godwin 2009, sid. 69.

62 Elizabeth Laurin-Cederschiöld 1997, sid. 254.

63 Ibid, sid. 310.

64 Mary Wollstonecraft, *The Love Letters of Mary Wollstonecraft to Gilbert Imlay*, (USA: Createspace, 2015), sid. 14.

65 Ibid, sid. 14.

66 Ibid, sid. 14.

I nästa brev, vilket också är skrivet i januari 1794, beskriver Wollstonecraft hur hon börjar hysa allt ömmare känslor för det barn som växer inuti henne. Hon upptäcker detta då hon plötsligt blivit sjuk. Tanken på att skada eller kanske till och med döda sitt ofödda barn gör henne mycket ledsen, och hennes attityd gentemot barnet beskrivs med ord som "anxious" och "tender".⁶⁷

Sjukdomen, vilken tar sig uttryck i feber och orolig mage, ebbar inte ut förrän i februari. Wollstonecraft skriver nu "I have promised the little creature, that its mother, who ought to cherish it, will not again plague it, and begged it to pardon me".⁶⁸ De ovan två nämnda breven är intressanta då de anspelar på en tematik denna uppsats redan varit inne på. Vi har redan tidigare konstaterat att Wollstonecraft ser naturlig kärlek mellan barn och moder som möjlig, även om denna vilar på svaga band och snarast kommer till uttryck via interaktion dem emellan. När det gäller hennes egen graviditet ser vi hur en naturlig kärlek ganska genast tycks befästa sig mellan Wollstonecraft och "the little creature", sedermera döpt till Fanny.

Kärleken till Fanny kommer dock att växa sig starkare när hon väl har fötts. Wollstonecraft skriver i september samma år att Fanny liknar Imlay mycket, men att detta faktum inte påverkar hennes känslor för henne även om hon råkar vara förargad eller kärleksfullt inställd till honom.⁶⁹ Det faller sig dock så att Fannys yttre befäster Wollstonecrafts kärlek för Imlay. I följande brev skriver hon att hon inte kan fatta pennan utan att vara känslös eftersom att hon har lekt och skrattat med Fanny precis innan. Utläggningen utmynnar i en kärleksförklaring där Fanny blir symbol för Wollstonecrafts längtan efter Imlay. En annan intressant aspekt som finns i detta brev rör just likheten. Fanny är mycket lik Imlay, men bara hans bästa drag, ty Wollstonecraft gillar inte den uppsyn han får när han bedriver affärer.

De flesta av breven, vilka skrevs medan Imlay befann sig bortrest från Wollstonecraft och Fanny, är skrivna med en önskan om att han snart ska komma tillbaka och uppleva fröjderna med familjelivet. Önskemålen går helt i linje med den redan tidigare presenterade tesen att barn får föräldrarna att hysa ömmare känslor för varandra. I följande brev pratar hon med uppskattande ton om en man hon mött vilken har mer respekt för kvinnors känslor än de flesta män. Även hans sätt att tala om sin dotter, vilken var ungefär i samma ålder som Fanny, intresserade henne.⁷⁰ Man skulle här kunna spekulera om huruvida detta segment är en uppmaning till Imlay att bli ömmare. Den kärlek vilken barnet skapar föräldrarna emellan uppstår som bekant inte när en av dem inte hyser ömhet.

När det gäller de moderliga plikterna skriver Wollstonecraft att hon nästan är som en slav

---

67 Ibid, sid. 15.

68 Mary Wollstonecraft 2015, sid. 17.

69 Ibid, sid. 20.

70 Ibid, sid. 21.

under dottern. Detta faktum irriterar henne dock inte då hon hela tiden känner sig belönad. Saker som att få ett leende av dottern och att hela tiden se hur hennes sinnen utvecklas är belöning nog. Fanny har nu allt mer börjat utveckla sitt sinnesliv och sin observationsförmåga.⁷¹

Wollstonecraft skriver i sanning ofta om de belöningar moderskapet skänker henne och den kärlek vilken blir allt mer etablerad mellan Fanny och henne som växer sig starkare för varje dag. Som vi har konstaterat hyste hon varma känslor för Fanny redan innan hon föddes men nu är det helt annorlunda, Wollstonecraft skriver:

I once told you, that the sensations before she was born, and when she is sucking, were pleasant; but they do not deserve to be compared to the emotions I feel, when she stops to smile upon me, or laughs outright on meeting me unexpectedly in the street, or after a short absence.⁷²

Vi ser här tydliga likheter med den interaktion Wollstonecraft anser nödvändig för att skapa band mellan barn och förälder. Själva amningen tycks henne ha varit angenäm men det är i själva verket när interaktionen blir praxis, genom sådant som leenden, som ett starkare band kan uppstå. Detta starkare band kommer lite som en överraskning för Wollstonecraft vilken inte trodde att hon skulle kunna hysa så starka känslor för sitt barn. Av breven från ungefär samma tidpunkt framgår det att hon vill att Imlay också ska ta del av de känslor vilka hon nu genom att gå in i själva modersrollen börjar känna. Hon skriver ”She [Fanny] wants you to bear your part in the nursing business [...] She wants you to thank her mother for taking such care of her, as you only can”.⁷³

Vi befinner oss nu i slutet av december 1794 och det märks tydligt att relationen mellan Wollstonecraft och Imlay börjat skava. I breven skrivna kring denna tid stöter man ofta på förmaningar från Wollstonecraft till Imlay att komma hem och uppleva barndomen, ty det är, vilket Wollstonecraft är noga med att påpeka, hans maxim att leva i nuet. Något hon inte tycker att han gör när han ständigt är iväg och idkar handel i en önskan om att skapa en förmögenhet. Vidare beskriver hon en mor hon träffat vilken har en öm och närvarande make, vilken hon hyser en viss avundsjuka gentemot. Wollstonecraft skriver att om Imlay inte tänker komma tillbaka snart ämnar hon och dottern att ta hand om sig själva och de tänker inte ”accept any of your cold kindness – your distant civilities – no; not we.”.⁷⁴

---

71 Ibid, sid. 22.

72 Mary Wollstonecraft 2015, sid 23.

73 Ibid, sid. 25.

74 Ibid, sid. 25.

Följande vår blir Imlay allt kyligare och Wollstonecrafts sinnesstämning blir allt mer melankolisk vilket så småningom leder fram till det första självmordsförsöket. I brev som föregår detta skriver Wollstonecraft återigen om hur hon själv, rent ekonomiskt, ska ta hand om Fanny om Imlay och hon ska gå skilda vägar. Samtidigt beskriver hon hur hon har utfört sina plikter gentemot Fanny, något som Imlay inte har gjort.⁷⁵

Breven från denna tid är fyllda med försök att få Imlay att rikta sin ömhet gentemot hemmet. När inte detta uttrycks rent explicit sker det via små anekdoter om dotterns ständiga utveckling.

Dessa tar sig uttryck på olika sätt. Wollstonecraft försöker till exempel tala till Imlays mjukare sidor genom att berätta en bedårande historia om hur Fanny imiterar posthornet.⁷⁶ Vidare spelar Wollstonecraft på Imlays känslor genom att återigen tala genom dottern i sina brev, det kan till exempel låta så här;

For my little darling is calling papa, and adding her parrot word –
Come, Come! And will you not come, and let us exert ourselves? – I
shall recover all my energy, when I am convinced that my exertions
will draw us more closely together.⁷⁷

Detta citat kommer från ett brev skrivet i Hull den 13:de juni 1795, bara dagar efter självmordsförsöket. Wollstonecraft är i följande brev ytterst melankolisk men finner styrka i dottern. Hennes plikt-känsla samt kärleken gentemot dottern får henne att fortsätta leva och inte ge upp, även om hon aldrig tidigare i sitt liv upplevt melankoli på ett lika starkt sätt.⁷⁸

Det var från Hull Wollstonecraft startade sin skandinaviska odysseé. I de brev som är skrivna under denna resa är en aspekt särskilt intressant för denna studie. Som vi redan har konstaterat bör barns vård inte lämnas över till tjänstefolk. Dessa har ett direkt dåligt inflytande över barnen och det kan vara skadligt, till exempel för barnens magar. Wollstonecraft tvingas dock, trots denna övertygelse, att lämna Fanny med sin barnflicka Marguerite. Marguerite har många av de drag Wollstonecraft föraktar hos sin samtids kvinnor. På ett ställe i *Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige...* beskrivs hennes fåfänga och flärd. Det intresse hon visade för kvinnors klädsel verkar irritera Wollstonecraft. Men det beskrivs även hur Marguerite besitter en ”lycklig tanklöshet”.⁷⁹ Denna ”lyckliga tanklöshet” är intressant eftersom att den knyter an till en annan passage i samma bok. På ett annat ställe uttrycker Wollstonecraft oro för Fannys framtid. Att utveckla hennes tankeliv kommer göra henne dåligt förberedd för den värld i vilken hon kommer

---

75 Ibid, sid. 28.

76 Mary Wollstonecraft 2015, sid. 32.

77 Ibid, sid. 34.

78 Ibid, sid. 36.

79 Mary Wollstonecraft 1978, sid. 183

leva. Denna oro är inte bara en moders kärlek och oro, utan snarare en oro för hela mänskligheten. Segmentet avslutas med ”Olyckliga kvinna! vilket öde är icke ditt?”.⁸⁰ De två ovan nämnda segmenten tyder på att Wollstonecraft inte ser den förnuftiga kvinnan som enbart oproblematiske. Denna nya typ av kvinna, vilken hon tänker sig ska dans genom uppfostran, kommer, i alla fall i en övergångsperiod, bli åsamkad mycket smärta av den grymma oförnuftiga värld hon fötts in i. Fannys egen levnadshistoria kom senare att bevisa att oron var befogad då hon tog sitt eget liv enbart 22 år gammal till följd av trasslig kärleksrelation med poeten Lord George Gordon Byron (1788-1824) och en, enligt tidens londonskvaller, förälskelse i sin systers make Percy Bysshe Shelley (1792-1822).⁸¹

När Wollstonecraft väl rätt ut Imlays affärer i Tønsberg skyndar hon sig tillbaka till Göteborg för att bli återförenad med Fanny. Väl framme skriver hon till Imlay att hon är mycket lycklig över återföreningen och att hon har lovat dottern att aldrig mer skiljas från henne. Vidare lovar hon att alltid fullfölja sin plikt gentemot henne. Också framtida ekonomiska frågor diskuteras i detta brev. Wollstonecraft är övertygad om att hon kommer att kunna tjäna tillräckligt mycket pengar i egenskap av skribent för att kunna försörja dottern utan Imlays stöd. Det finns dock en hake, hon måste åter bosätta sig i England då det endast är där som hon kommer kunna vara yrkesverksam. Det har av tidigare brev framkommit att hon egentligen skulle vilja bosätta sig i Schweiz med Imlay, men den drömmen är nu begravd. Hon vill inte ha Imlays beskydd om han inte samtidigt ger henne sin ömhet. Även nu skriver hon att Fanny är det enda som håller henne uppe.⁸²

Av allt att döma tyder de brev Wollstonecraft skickade till Imlay på att många av de aspekter vilka hon tidigare diskuterat i sitt författarskap angående moderskap även kom att bli närvarande i hennes eget liv. Familjen framställs i dessa som något viktigt och hon gör ständiga försök att försöka övertala Imlay om detta. Den aspekt av moderskapet vilken i särklass diskuteras mest i dessa brev har med ömhet att göra. Det finns knappt ett brev i hela denna brevsamling där inte ömhetsbetygelser mot dotter har en framträdande roll. Plikten diskuteras visserligen, men vad den innebär nämns inte lika explicit som i hennes böcker. Det närmsta man kommer denna i dessa brev härrör till rent ekonomiska aspekter kopplade till försörjning. Vidare blir Fanny i dessa brev en nyckelperson när det gäller att försöka reparera banden med Imlay. Föräldraskapets fröjder har en framskjuten roll i diskussionen och Wollstonecraft sörjer att Imlay inte tar del av dem.

---

80 Ibid, sid. 62.

81 Elizabeth Laurin-Cederschiöld, 1997, sid. 401.

82 Mary Wollstonecraft 2015, sid. 43.

Sammanfattning, slutsatser och vidare diskussion:

Studien har berört många olika sidor av Wollstonecrafts syn på moderskapet. Det har visat sig att moderskap inte är ett helt självklart begrepp utan att det finns många olika aspekter vilka måste tas med i beräkningen om man vill förstå på vilket sätt hon tänkte angående det.

De teman som har tagits upp kretsar främst kring förnuft, eller kanske snarare utbildning, ömhet, förnuft och plikt. Alla dessa aspekter har det visat sig är mycket närvarande i de texter vilka har analyserats.

Analysens första del ämnade undersöka hur människan, och därmed också modern, formas till den hon är. Studien har visat att det för Wollstonecraft främst är i interaktion med andra människor vi blir som vi är. Att vi av naturen skulle ges speciella attribut ses av Wollstonecraft som osannolika. Wollstonecrafts människosyn ligger snarare i linje med upplysningens ”tabula rasa-tanke”. De kanske bästa exemplen på detta kan man hitta när hon diskuterar sin samtids kvinnor och mödrar. Samhället, genom sorgfällig uppfostran, har i viss mån fördummat dem och gjort dem till orationella fåfänga varelser vilkas huvudsakliga uppgift i livet blir att vara männen till lags.

Denna aspekt gör dem, vilket analysdelens andra segment visar, till dåliga mödrar. Fokuset vilket egentligen borde ligga på att fostra sina barn till förnuftiga varelser läggs istället på att väcka männens intresse. Vidare framgår det att okunskapen hos mödrar, vilken går att skylla på just nämnda bristfälliga uppfostran, i vissa fall kan vara direkt skadlig för barnen till exempel när det gäller kosthåll och hygien.

Ömhet är också ett tema denna uppsats tagit upp. Ömhet, eller kärleksfullhet, är för Wollstonecraft en nödvändighet när det gäller att fostra sina barn. Utan en kärleksfull uppfostran lider barnen risk att utvecklas till klandervärda individer. Ömheten och kärleksfullheten får dock inte gå så långt så att den kväver förnuftet, vilket är ett honnörsord för Wollstonecraft. Skulle en mor se mellan fingrarna när det gäller grundläggande moraliska aspekter på grund av kärlek till sitt barn gör hon mer skada än nytta.

När det gäller kärleken mellan modern och barnet befäster den sig genom interaktionen dessa bägge aktörer emellan. Amning har särskilt lyfts fram som aspekt vilken för Wollstonecraft är till för att skapa starkare band och hon skrädder inte orden när hon skriver om mödrar vilka väljer att inte amma sina barn.

Vidare har analysen i sin avslutande del undersökt hur Wollstonecraft såg på sitt eget moderskap i praktiken. Den främsta aspekten vilken har kommit fram i de brev som har synats

gäller just ömhet. De segment i dessa brev vilka behandlar dottern Fanny utmynnar ofta i kärleksbetygelser. Breven har också visat att många av de teman vilka Wollstonecraft diskuterar i sina övriga skrifter åberopas i praktiken när det gäller hennes eget moderskap. Barn, vilket denna uppsats har visat, kan enligt Wollstonecraft få sina föräldrar att fördjupa även sitt inbördes förhållande och ge dem ömmare känslor för varandra. Det krävs dock att bägge föräldrarna utför sina plikter gentemot barnet och är närvarande. Fadern till Wollstonecrafts första barn, Imlay, tycks inte ha varit särskilt närvarande och uppsatsen visar hur Wollstonecraft allt mer i sina brev ger uttryck för desperation. Vidare visar breven hur hon i viss mån börjar förbereda sig för ett liv där hon ensam ska ta hand om dottern.

Moderskapet har alltså karaktären av både ömsinnet och plikt där förnuftet kan ses som den ledande valören. Wollstonecraft förespråkar inget passivt föräldraskap och för henne blir en god förnuftig uppfostran nödvändig när det gäller att skapa goda medborgare. Modern har i denna process en framskjuten roll och kan ses som en av nyckelpersonerna. En klandervärd uppfostran följer med en människa hela livet och gör henne odräglig.

När det gäller kvinnlig frigörelse, vilken främst kommer ske via lika villkor när det gäller utbildning, blir modern en nyckelfigur. Det är varje förälders plikt att skydda sitt barn mot fördomar och det är just fördomar som inplanterats i det rådande utbildningssystemets hegemoni, grunden till den orättvisa fördelningen när det gäller mänskliga rättigheter. Uppsatsen har visat att dessa fördomar, enligt Wollstonecraft, enbart kan raderas när den bristfälliga uppfostran främst kvinnor utsätts för försvinner. Modern blir även här en nyckelfigur då hon har en stark inverkan i formningen av barnet.

De flesta vilka bekantar sig i Wollstonecrafts politiska tänkande inser snart att ökad utbildning, eller kanske snarare kunskap, för henne utgör pudelns kärna när det gäller kvinnlig frigörelse. Hon ger dock sällan exempel på hur denna process ska gå till rent praktiskt och kan snarare ses som en visionär. Genom att undersöka just hennes syn på moderskapet blir några av hennes riktlinjer i denna fråga synliga även om helhetsbilden i fråga om hur en samhällslik omdaning ska gå till fortfarande framstår som ganska dunkel. Kanske är det just som visionär det är bäst att tänka på Wollstonecraft.

Vidare studier vilka hade varit intressanta skulle kunna handla om Wollstonecrafts syn på faderskapet. Det var till en början denna uppsats ambition att i tillägg till moderskapet undersöka faderskapet men på grund av att den oproportionellt stora del av de segment vilka behandlar föräldraskapet främst belyser moderskap valde jag att enbart rikta in mig på det. Även om moderskapet i denna uppsats stått i fokus tänker Wollstonecraft att man inte bör förringa faderns roll i ett barn uppfostran eller männens roll generellt när det gäller att utveckla mänskligheten till

fulländning. Man kan i slutet av *Till Försvar...* läsa en uppmaning till hennes samtids manliga läsare vilken lyder följande;

Var då rättvisa, o, ni förståndiga män! och döm inte kvinnan hårdare än hästen eller åsnan ni utfodrar. Ge henne åtminstone rätten att vara okunnig, när ni förvägrar henne förnuft; ty annars är ni värre än egyptiska upplysningsmän, som förväntar sig dygd av dem åt vilka naturen inte har skänkt något förstånd!⁸³

Avslutningsvis skulle man kunna säga att den bild av moderskapet vilket har framgått i denna uppsats är mångbottnad. Vi rör oss dels i en kontext, vilken manifesteras i Wollstonecrafts politiska verk, där moderskapet präglas av förnuft och plikt och där modern blir ett instrument när det gäller att utveckla människoarten till hennes fulla potential samtidigt som de teman vilka framtonar i hennes privata brev i denna fråga snarare syftar till att beskriva moderskapets fröjder med utgångspunkt i ömhet och kärlek.

Wollstonecraft låter sin romanfigur Maria beskriva sig själv som ”a mother schooled in misery” vilket är ett epitet vilket man utan några större svårigheter även skulle kunna sätta på författarinnan själv.⁸⁴ Kanske är det här denna uppsats ska avslutas, i Wollstonecrafts syn på moderskapet finner man tendenser av alla de känslomässiga aspekter det innebär att vara människa.

---

83 Mary Wollstonecraft 2003, sid. 286.

84 Mary Shelley & Mary Wollstonecraft 2004, sid. 94.

Källhänvisning

Källmaterial:

Shelley, Mary & Wollstonecraft, Mary, *Mary and Maria /Matilda*, London: Penguin Classics, 2004

Wollstonecraft, Mary, *Brev Skrivna Under en Kort Vistelse i Sverige, Norge och Danmark*, Stockholm: Tidens Förlag, 1978

Wollstonecraft, Mary, *The Love Letters of Mary Wollstonecraft to Gilbert Imlay*, USA: Createspace, 2015

Wollstonecraft, Mary, *Thoughts on the education of daughters with reflections on female conduct in the more important duties of life*, Clifton: N.J, 1972

Wollstonecraft, Mary, *Till Försvar För Kvinnans Rättigheter*, Stockholm: Ordfront Förlag, 2003

Sekundärlitteratur:

Berg, Annika, *Den Gränslösa Hälsan. Signe och Axel Höjer, folkhälsan och expertisen*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis : Universitetsbiblioteket [distributör], 2009

Blom, Ida, Sogner, Sølvi & Rosenbeck, Bente, *Kvinnor i Västvärlden Från Renässansen till Nutid – Renässans, Reformation och Revolution*, Ljubljana: Liber, 2006

Godwin, William, *Mary Wollstonecraft Författaren av till försvar för kvinnans rättigheter*, Umeå: h:ström – Text & Kultur, 2009

Greenfield, Susan C. & Barash, Carol (Red.), *Inventing Maternity – Politics, Science, and Literature, 1650-1865*, Lexington: The University Press of Kentucky, 1999.

Laurin-Cederschiöld, Elizabeth, *Alla Tidars Kvinna. Mary Wollstonecraft (1759-1797)*, Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1997

Lennerhed, Lena (Red.) *Från Sapfo till Cyborg. Idéer om Kön och Sexualitet i Historien*, Hedmora: Gidlunds, 2006

Liedman, Sven-Eric, *Från Platon till Kriget mot Terrorismen. De Politiska Idéernas Historia*, Falkenberg: Albert Bonniers Förlag, 2013

Outram, Dorinda, *The Enlightenment*, Cambridge: Cambridge University Press, 2011

Sjöberg, Maria (Red.), *En samtidig Världshistoria*, Lund: Studentlitteratur AB, 2014

Sotiropoulos, Carol Strauss, *Earley Feminists and Education Debates*, Cranbury: Fairleigh Dickinson University Press, 2007

E-böcker:

Botting, Eileen Hunt, *Family Feuds: Wollstonecraft, Burke, and Rousseau on the Transformation of the Family*, New York: State University of New York Press, 2006